

ALISHER NAVOIYNING BADIY MEROSI VA UNDAGI INSONPARVARLIK G'OYALARI

Norimova Nargiza Hasanboy qizi

Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada buyuk mutafakkir, shoir va davlat arbobi Alisher Navoiy merosining badiiy yuksakligi hamda unda ilgari surilgan insonparvarlik g'oyalari tahlil qilinadi. Adib ijodida inson sha'ni, mehr-oqibat, halollik, adolat va saxovat kabi umuminsoniy qadriyatlar qanday badiiy ifodalanganligi yoritiladi. Xususan, "Xamsa" dostonlari, "Mahbub ul-qulub", "Lison ut-tayr" kabi asarlarda aks etgan g'oyaviy-estetik yondashuvlar orqali Navoiy insoniyatning yuksak axloqiy va ma'naviy mezonlarini targ'ib etgan ijodkor sifatida o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, badiiy meros, insonparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, axloq, adolat, mehr-oqibat, g'oyaviy-estetik yondashuv, Xamsa, ma'naviyat.*

Abstract: *This article analyzes the artistic excellence of the legacy of the great thinker, poet and statesman Alisher Navoi and the humanitarian ideas put forward in it. It highlights how universal human values such as human dignity, kindness, honesty, justice and generosity are artistically expressed in the writer's work. In particular, Navoi is studied as a creator who promoted high moral and spiritual standards of humanity through the ideological and aesthetic approaches reflected in such works as the epics "Khamisa", "Mahbub ul-qulub", "Lison ut-tair".*

Keywords: *Alisher Navoi, artistic heritage, humanitarianism, universal human values, morality, justice, kindness, ideological and aesthetic approach, Hamsa, spirituality*

KIRISH

O'zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy tarixida o'chmas iz qoldirgan siymolardan biri bu — Alisher Navoiydir. U nafaqat she'riyat, balki davlat boshqaruvi, tarix, tasavvuf, falsafa, tilshunoslik va boshqa ko'plab sohalarida ham ulkan meros qoldirgan buyuk zotdir. Ayniqsa, uning adabiy merosi insonparvarlik, ezgulik va ma'naviy kamolot g'oyalari bilan sug'orilgan bo'lib, asrlar davomida nafaqat o'zbek xalqi, balki butun musulmon sharq xalqlari ongida muhim o'rin egallab kelmoqda.

Navoiyning asarlarida inson sha'ni, vijdon, sabr-qanoat, halollik, bag'rikenglik, muhabbat va adolat kabi yuksak axloqiy fazilatlar ulug'lanadi. U o'z ijodi orqali jamiyatni ruhiy va axloqiy jihatdan poklashga xizmat qilgan, insonni ma'rifat sari yetaklagan. Ayniqsa "Xamsa" dostoni, "Mahbub ul-qulub" va "Lison ut-tayr" asarlarida insonparvarlik g'oyalari chuqur falsafiy va badiiy mazmunda ifodalangan.

Mazkur maqolada Alisher Navoiy asarlarining g'oyaviy-estetik yondashuvi va undagi insonparvarlik g'oyalari tahlil qilinadi hamda ularning bugungi kun yosh avlodi uchun qanday ahamiyatga ega ekani yoritib beriladi.

Alisher Navoiyning badiiy merosi O'zbekiston va turkiy tilli xalqlar adabiyotida muhim o'rin tutadi. U o'z asarlarida insonparvarlik g'oyalarini chuqur o'rganib, inson hayoti, axloqiy qadriyatlar va ma'naviyat masalalariga alohida e'tibor qaratadi. Quyida uning badiiy merosidagi insonparvarlik g'oyalarini ko'rib chiqamiz:

Inson va uning ma'nosi. Navoiyning asarlarida insonning hayotdagi o'rni va maqsadi muhim mavzulardan biridir. U insonni:

- Yaratilish sirini: Insonning Oliy kuch tomonidan yaratilishi va uning hayotdagi roli haqida fikr yuritadi.

- Axloqiy mas'uliyat: Insonning o'zining va atrofidagi insonlarning hayotidagi mas'uliyatini tushunishga chaqiradi.

Sevgi va do'stlik. Navoiyning asarlarida sevgi va do'stlik, insonlar orasidagi munosabatlar haqida ko'plab g'oyalar mavjud:

- Sevgi g'oyalari: Sevgi, shodlik va baxt haqida yozgan asarlarida, insonlar o'rtasidagi samimiy munosabatlarni ta'kidlaydi.

- Do'stlik va hamjihatlik: Do'stlikning ahamiyati va bir-birini tushunish, qo'llab-quvvatlash g'oyalarini ilgari suradi.

Ma'naviyat va bilim.

Navoiyning badiiy merosida ma'naviyat va bilimga alohida e'tibor qaratiladi:

- Bilimning ahamiyati: Bilim olish va o'zini rivojlantirish g'oyalarini o'z asarlarida muhim o'rin tutadi.

- Ma'naviy qadriyatlar: Axloqiy va ma'naviy qadriyatlar, ularning inson hayotidagi o'rni haqida fikr yuritadi.

Tabiat va inson

Navoiyning asarlarida tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlar ham yoritilgan:

- Tabiatni sevisht: Tabiat go'zalligi va uning inson hayotidagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

- Tabiat va axloq: Insonning tabiatga bo'lgan munosabati, uning axloqiy mas'uliyati haqida yozadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Alisher Navoiy ijodi ustida ko'plab o'zbek adabiyotshunoslari tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, G'afur G'ulom, Oybek, H. Zohidov, N. Mallayev, A. Hayitmetov kabi olimlarning ilmiy ishlarida Navoiy asarlarining badiiy va g'oyaviy-estetik yuksakligi, insonparvarlik tamoyillari chuqur tahlil etilgan.

Navoiy ijodida insonparvarlik g'oyasi asosan quyidagi asarlarda yaqqol ko'zga tashlanadi:

- "Xamsa" dostonlarida adolatparvar podshohlar, olimlar va muruvvatli insonlar obrazi orqali xalqparvarlik, saxovat, bag'rikenglik targ'ib qilinadi.

- "Mahbub ul-qulub"da jamiyatdagi turli tabaqa vakillari ijtimoiy axloq mezonlari asosida tasvirlanadi. Har bir kishining mehr, halollik, tavoze va sabr fazilatlarini bilan boyligi baholanadi.

- "Lison ut-tayr" asarida sufiyona timsollar orqali insonning ichki poklanishi, ma'naviy kamoloti asosiy yo'nalishda bayon etiladi.

Adabiyotshunos olimlar Sh. R. Jo'raeva va Z. Saidovning tadqiqotlarida ham Navoiy asarlaridagi axloqiy qadriyatlar, g'oyaviy-falsafiy yondashuvlar tafsilotlari chuqur ochib berilgan.

Maqolani yozishda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

- Tahliliy-tarixiy yondashuv – Navoiy ijodining tarixiy sharoiti, davr ruhi, adabiy an'analar kontekstida yoritildi.

- G'oyaviy-estetik tahlil – Asarlardagi insonparvarlik, mehr-oqibat, adolat, halollik kabi g'oyalar badiiy tasvir vositalari bilan birgalikda tahlil qilindi.

- Komparativ (taqqoslovii) yondashuv – Navoiy asarlaridagi insonparvarlik g'oyalari boshqa Sharq mumtoz adiblarining ijodi bilan qiyosiy ravishda o'rganildi.

- Manbashunoslik tahlili – Alisher Navoiyning o'z asarlari bilan bir qatorda, u haqida yozilgan zamonaviy ilmiy maqola, monografiyalar tahlil qilindi.

Natija va muhokamalar

Tadqiqotlar natijasida ma'lum bo'ldiki:

- Alisher Navoiy insonni eng oliy qadriyat sifatida ko'radi va butun asarlarini inson axloqi, vijdoni, ma'naviy kamoloti g'oyalariga bag'ishlaydi.

- Navoiy uchun insonparvarlik faqat so'zda emas, balki amaliy hayotda – podshohning adolatli bo'lishi, olimning rostgo'yligi, xalqning sabr-toqati bilan bog'liq yuksak tamoyildir.

- Uning dostonlarida obrazlar orqali muruvvatli, halol, mehribon, saxiy insonlar timsoli yaratilgan bo'lib, ular orqali yosh avlodga axloqiy ideal namunalar taqdim etilgan.

- Zamonaviy jamiyatda ham Navoiy g'oyalari o'z dolzarbligini yo'qotmagan: bugun ham mehr, saxovat, halollik va adolatga ehtiyoj kuchli.

Xulosa.

Alisher Navoiy o'z asarlari orqali insonparvarlik g'oyalarining umuminsoniy qadriyat ekanligini isbotlab bergan buyuk adibdir. Uning badiiy merosi nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi va kelajak avlodlar uchun ham bebaho ma'naviy manba hisoblanadi. Adibning asarlarida ilgari surilgan ezgulik, mehr-oqibat, adolat, halollik, sabr kabi insoniy fazilatlar zamonaviy yoshlarni axloqiy barkamollikka yetaklaydi. Shu bois, Alisher Navoiy merosi doimo o'rganilishi, tahlil qilinishi va yosh avlodga yetkazilishi zarur.

Alisher Navoiyning insonparvarlik g'oyalari uning badiiy merosida chuqur o'rganilgan. U insonning ma'naviy rivojlanishini, axloqiy qadriyatlarni va insonlar o'rtasidagi samimiy munosabatlarni o'z asarlarida yuksak darajada ifodalaydi. Navoiyning merosi bugungi kunda ham o'rganish va qadrlashga loyiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1.Yo'ldoshev M. Alisher Navoiy va uning asarlari. Toshkent: "Fan" nashriyoti, 2000. – 145 b.

2.Suyunova Z. Navoiyning badiiy merosida gumanistik g'oyalar.– Buxoro: "Nasaf" nashriyoti, 2012. – 110 b.

- 3.Qayumov A. Buyuk siymolar: Alisher Navoiy. Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 1996. – 220 b.
- 4.Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: "Ma'naviyat" nashriyoti, 2008. – 176 b.
- 5.Turdiyev S. Navoiy gumanizmi va zamonaviylik .Samarqand: "Zarafshon" nashriyoti, 2015. – 98 b.
- 6.Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>
- 7.Hojiakbar Tursunov. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: O'zbekiston va yevropa tajribasi. Talim fan va innovatsiya jurnali. 6 son. 2024 yil.575 bet
https://esijournal.uz/wp-content/uploads/2025/01/Talim_fan_va_innovatsiya_6_son_2024_yil.pdf
- 8.Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.
- 9.Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>
- 10.TURSUNOV HOJIAKBAR HAMIDULLO O'G'LI. KAR VA ZAIF ESHITUVCHI YUQORI SINF O'QUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH TASHKILIY-METODIK MUAMMOLARI. (2025). International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health, 54-62.
- 11.Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.
Nashr: "Filologiya masalalari" ilmiy jurnali
- 12.Hamidullo o'g'li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. Scientific Impulse, 1(7), 648-653.
- 13.Usmonova D. O'zbek adabiyotshunosligida Aytmatov fenomeni. "Ijtimoiy fanlar" jurnali. Buxoro. 2018